

3.ÜNİTE: İNSANLAR, YERLER VE ÇEVRELER

İlk insanlar **avcılık-toplayıcılık** yaptıkları dönemde **geçici yerleşmelerde** kalmışlar ve sürekli hareket halinde olmuşlardır. Bu dönemde mağaralarda yaşamışlardır. Hayvanların evcilleştirilmesi ile insanlar hayvanlarına otlak bulmak için yer değiştirmeye devam etmişlerdir. **Tarımın yapılmasıyla birlikte insanlar yerleşik hayata geçmişlerdir.** Üretimin yapılmasıyla birlikte yerleşme alanları büyümüş ticari faaliyetler başlamıştır.

İnsanlar bir alanı yerleşme için seçerken bazı özelliklere dikkat etmişlerdir. Bu alanların özellikleri:

- **Korunaklı olması.**
- **Düz ve verimli ovalar olması.**
- **Su kaynaklarına yakın olması.**

Anadolu daha ilk çağlardan itibaren insanlar için tercih edilen bir yer olmuştur.

Bunun nedenleri;

- Su kaynaklarının bol olması
- İklim şartlarının elverişli olması
- Verimli topraklarının olması
- Düz arazilerin olması
- İki kıta arasında köprü durumunda olması
- Ticaret ve göç yolları üzerinde bulunmasıdır.

Ülkemizde Konya'nın Çumra ilçesinde bulunan **Çatalhöyük** 9.500 yıllık geçmişi olan ve yaklaşık 8.000 insanı barındırmış geniş bir kasabadır. **İlk yerleşme, ilk ev mimarisi ve ilk kutsal yapılara** ait özgün buluntuları ile insanlık tarihine ışık tutan bir merkezdir.

Yapılan araştırmalara göre Şanlıurfa yakınlarındaki **Göbeklitepe** ülkemizde bilinen en eski yerleşmelerden olup yaklaşık 12.000 yıl öncesine tarihlendirilmektedir. **İnsanlık tarihinin en eski medeniyeti.** Mısır piramitlerinden binlerce yıl daha eski. Yerleşik hayata geçişlerin ilk izleri için büyük bulgular barındırıyor. Çünkü yerleşik hayatı simgeleyen ve tarıma işaret eden buğdayın ilk izleri **Göbeklitepe'** de bulundu. Dinler tarihini de etkileyen **Göbeklitepe, bilinen ilk ibadet merkezi.** Dünyanın en eski arkeolojik keşfi Göbeklitepe için dünyanın en eski tapınağı, "Dinin doğdu yer" ve hatta "Cennet Bahçesi" (Aden Bahçesi) deniliyor. Kazıları yöneten Alman Arkeolog Klaus Schmidt, "Tüm kanıtlar gösteriyor ki burası insanlığın doğduğu yer. Göbekli Tepe, Adem'le Havva'nın yaşadığı Cennet Bahçesi'ndeki bir tapınaktı" açıklamasıyla bütün ilgi çekmeyi başarmıştı. Alman arkeolog Schmidt, kutsal kitaplarda yer alan Adem ile Havva'nın kovulduğu Cennet Bahçe'sini Şanlıurfa'da olduğunu iddia ediyor.

YERLEŞMEDE ETKİLİ OLAN FAKTÖRLER

Geçmişte

- İklim şartlarının uygunluğu
- Su kaynakları
- Verimli tarım alanları
- Madenler (Yer altı kaynakları)
- Güvenlik (korunaklı alanlar)
- Ticaret ve göç yollarına yakın olma

Günümüzde

- Sanayi bölgeleri
- Ulaşım olanakları
- Eğitim ve sağlık hizmetleri
- Ticaret, turizm ve iş olanakları
- Tarım, iklim ve yer şekilleri

YERLEŞME VE NÜFUSUN DAĞILIŞINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Türkiye'de nüfusun farklı dağılışında etkili olan faktörler şunlardır:

DOĞAL(FİZİKİ) FAKTÖRLER

İklim özellikleri: Ülkemizde nüfusun yoğun olduğu yerlerin, genelde kıyı bölgeler olmasında ılıman iklimin büyük etkisi vardır. Kurak ve kışları aşırı soğuk geçen yerlerde nüfus fazla yoğun değildir.

Yer şekilleri: Ülkemizde **yüksek ve engebeli** yerlerde nüfus azdır. Doğu Anadolu Bölgesi, Taşeli platosu, Menteşe yöresi gibi yerler bunlara örnek verilebilir.

Bitki örtüsü: **Gür ormanların** bulunduğu alanlarda insanların yerleşmesi ve çeşitli faaliyetlerde bulunması zordur. Karadeniz Bölgesinin doğusu ve batısında nüfusun seyrek olmasında ormanların geniş yer kaplamasının etkisi vardır.

Toprak özellikleri: **Verimli toprakların** bulunduğu alanlar (Çukurova, Gediz, B. Menderes) nüfusça kalabalık iken, Tuz Gölü çevresi gibi yerlerde verimsiz topraklar olduğundan nüfus çok azdır.

Su kaynakları: Su kaynağının olduğu yerler insanlar için her zaman gözde olmuştur. (Akarsu kenarları gibi)

Yeraltı kaynakları: Yeraltı kaynakları açısından zengin olan yerler insanların yerleşmek için tercih ettikleri alanlarındandır.

BEŞERÎ (İNSANÎ) FAKTÖRLER

Sanayileşme: Ülkemizde sanayileşmenin arttığı yerlerde nüfus yoğunluğu fazladır. İstanbul, İzmit, Adapazarı, Bursa, Adana ve İzmir buna örnektir.

Tarım: Tarımın geliştiği yerler yoğun nüfusludur. Çukurova, Gediz, Bafra ve Çarşamba ovaları çevresi gibi

Hayvancılık: Farklı hayvancılık faaliyetlerinin yapıldığı alanlarda nüfus fazladır. Erzurum-Kars Bölümünde büyükbaş hayvancılık, Karadeniz kıyılarında balıkçılık vb.

Madencilik: Madenlerin veya enerji kaynaklarının işletilmesinde yoğun nüfusa ihtiyaç olduğundan, bu alanlarda da nüfus fazladır. Zonguldak, Soma, Elbistan buna örnektir.

Turizm: Ülkemizde, Ege ve Akdeniz kıyılarındaki merkezlerde turizmden dolayı nüfus yoğunlaşmıştır.

Ulaşım: Ulaşım yolları kavşağında bulunan illerimizin nüfusu artmıştır. Eskişehir, Ankara, Kayseri, İstanbul gibi illerin gelişmesinde, ulaşım yolları üzerinde bulunmaları da etkili olmuştur. Ya da İzmir, İstanbul, Mersin, gibi ithalat ve ihracat yapılan limanlar nüfusu arttırmıştır.

Sosyal Kültürel Etkenler: Eğitim ve sağlık hizmetlerinin geliştiği yerler doğal olarak nüfusu artırır.

Ticaret: Ticaretin geliştiği şehirlerde nüfus yoğundur. İstanbul, Kayseri, İzmir, Mersin gibi.

TABLO VE GRAFİKLERLE ÜLKEMİZ

Nüfus: Sınırları belirli bir alanda belli bir süre yaşayan insan sayısına nüfus denir.

Nüfus Yoğunluğu: Kilometrekareye düşen insan sayısıdır.

Demografi: Nüfus bilimidir. Nüfusun yapısını inceleyen bilim dalıdır.

Türkiye, doğal ve beşerî koşullar yönünden farklı özelliklere sahiptir. Ülkemizde yerleşmeye çok elverişli alanlar bulunduğu gibi elverişli olmayan yerler de bulunmaktadır. Bu nedenle **nüfusun dağılışı ülkemizin her yerinde aynı değildir**. Ülkemizde nüfusun dağılışını etkileyen faktörlerin başında **yer şekilleri** ve **iklim** gelmektedir. **Yükseltinin fazla, karasallık** ve **dağlık alanların** geniş yer kapladığı alanlar yerleşmeyi olumsuz etkilemektedir. Doğu Anadolu Bölgesi gibi.

Ülke nüfusumuzun büyük bir kısmı; **yeryüzü şekillerinin düz, iklim koşulları elverişli olan kıyı kesimlerinde** toplanmıştır. Karadeniz ve Akdeniz' in kıyı şeridi, Marmara ve Ege Bölgesi yerleşmenin yoğun olduğu alanlardır. **Su kaynaklarına** yakın yerler yerleşime uygun yerlerdir. Ülkemizde **tarıma elverişli verimli düzlüklerin** bulunduğu yerler yerleşim alanlarının tercihinde diğer önemli bir faktördür. **Maden çıkarılan ve işletilen yerler**, hızla büyüme ve gelişme potansiyeline sahiptir. **Zonguldak, Ereğli, Karabük ve Batman** gibi illerimiz buna örnek verilebilir. **Turizm**, ülkemizde yerleşmeyi etkileyen diğer bir beşerî faktördür. **Antalya ve Muğla** gibi.

Ülkemizde nüfusun seyrek olduğu yerler

- Yıldız Dağları(Kırklareli)
- Karadeniz Bölgesi'nin dağlık alanları
- Menteşe Yöresi (Muğla-dağlık)
- Taşeli Platosu (Antalya-karstik arazi)
- Teke Yarımadası (Antalya-dağlık)
- Tuz Gölü çevresi (Konya-kurak-verimsiz topraklar)
- Hakkari dağlık bölgesi

Ülkemizde nüfusun yoğun olduğu yerler

- Doğu Karadeniz kıyıları
- Marmara Denizi kıyıları
- Ege Bölgesi'nin kıyıları ile iç kesimlere uzanan ovalar
- Çukurova (Adana) çevresi ve Antalya körfezi kıyıları

NİÇİN SAYILIYORUZ

Bir ülkede kalkınma planlarının yapılması ve uygulanabilmesi için ülke nüfusunun özelliklerinin bilinmesi gerekmektedir. Bunun için nüfus sayımları yapılır. Türk tarihinde **ilk nüfus sayımı II. Mahmut döneminde asker ve vergi** vereceklerin sayısını belirlemek için yapılmıştır. Türkiye'de **ilk resmî nüfus sayımı 1927 yılında yapılmıştır ve nüfusumuz 13.648.270** olarak belirlenmiştir. Günümüzde ülkemizdeki nüfus sayımlarını **Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi'ne (ADNKS) dayanarak** gerçekleştirmektedir.

Periyodik nüfus sayımları, ülkemizde 1935'te yapılan ikinci genel nüfus sayımı ile başlamış olup bu sayımların her beş yılda bir tekrarlanması kararlaştırılmıştır. Nüfus sayımları, 1935'ten 1990 yılına kadar her 5 yılda bir yapılırken 1990'dan sonra mevcut zaman aralığına uyulmayarak sayım 2000 yılında yapılmıştır. 2007'den itibaren nüfus sayımına gerek olmadan her yıl ülkemizin nüfusu, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) ile belirlenmektedir.

Nüfus sayımları ile;

- Ülkedeki nüfus miktarı,
- Yaş grupları,
- Cinsiyet,
- Mesleklere göre dağılım,
- Okur-yazar oranı
- Kırsal- Kent nüfusu
- Nüfusun eğitim durumu **öğrenilebilir.**

Nüfusu en fazla olan bölgemiz **Marmara Bölgesi**. Nüfusu en az olan bölgemiz **Doğu Anadolu Bölgesidir.**

İstanbul, 15 milyon 67 bin 724 kişiyle yine **en çok nüfusa** sahip il oldu.

Bayburt ise 82 bin 274 kişiyle **en az nüfusa** sahip il olarak kayıtlara geçti.

Kilometre kareye düşen insan sayısına **nüfus yoğunluğu** denir.

Nüfus yoğunluğu= Nüfus / Yüzölçümü

Genel olarak **yağışlı yöreler yoğun nüfusludur**. Ancak **Menteşe, Yıldız, Teke ve Taşeli yöreleri yağışlı olmasına rağmen dağlık olduğu için seyrek nüfusludur.**

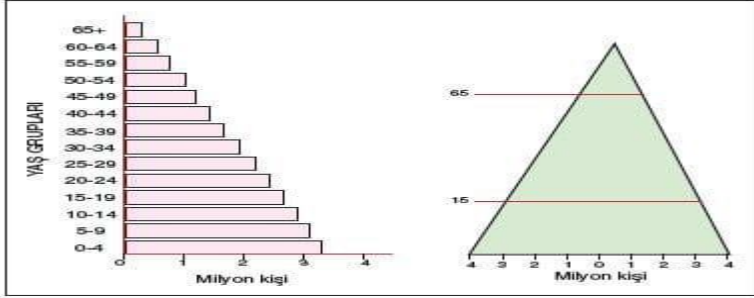
- Nüfus yoğunluğu ve nüfus miktarı en fazla olan bölge **Marmara bölgesidir.**
- Nüfus yoğunluğu ve nüfus miktarı en az olan bölge **Doğu Anadolu bölgesidir.**
- Nüfus yoğunluğu en fazla olan il **İstanbul**, en az olan il ise **Tunceli'dir.**

Nüfus Piramitleri

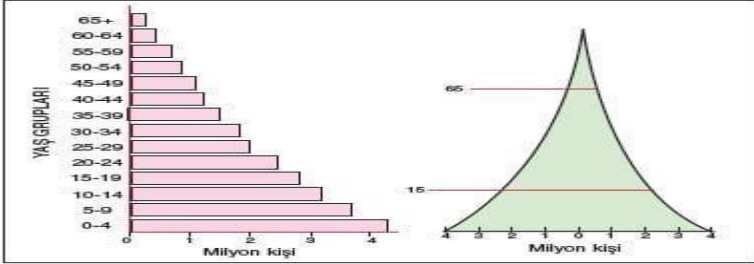
Nüfus özelliklerini (yaş, cinsiyet, çalışan nüfus, tüketici nüfus, ortalama ömür) gösteren piramitlere “Nüfus Piramitleri” denir. Nüfus piramitlerine bakılarak **ülkelerin gelişmişlikleri hakkında** bilgi sahibi olunabilir.

Nüfus Piramit Çeşitleri

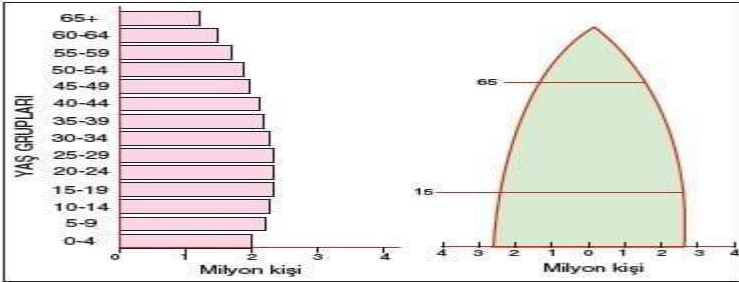
1.Düzgün Üçgen Şeklinde Piramit: Doğum ve ölüm oranları yüksektir. **Gelişmemiş ülkelere aittir.**

2.Kenarları İçe Dönük Piramit: Doğum oranları yüksek ölüm oranları azalmaya başlamıştır. **Gelişmekte olan ülkelere aittir.**

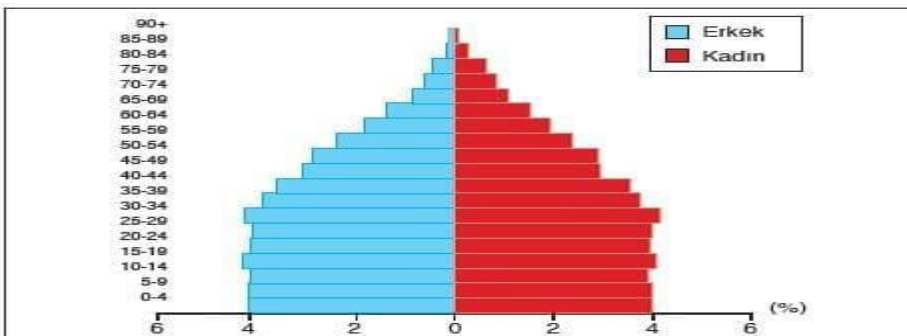

3.Arı Kovanına Benzeyen Piramit: Doğum ve ölüm oranları düşüktür. **Gelişmiş ülkelere aittir.** Ortalama yaşam süresi uzundur.

Türkiye'nin Nüfus Piramidi

Türkiye'nin nüfus piramidinde taban kısmı geniştir. Bu durum Türkiye'nin genç nüfus oranının fazla yani doğum oranlarının fazla olduğunu gösterir. Piramidin tabanı son yıllarda daralma eğilimi göstermiştir. Bu durum Türkiye'nin doğum oranlarının azaldığının göstergesidir. Ülkemizin nüfus piramidinin tam olmasa da giderek arı kovanına benzemeye başladığını söyleyebiliriz.

- Gelişmiş ülkelerde **hizmet ve sanayi sektörlerinde** çalışan insan sayısı fazla, **tarım sektöründe** çalışan insan sayısı azdır.
- Az gelişmiş ülkelerde ise **tarım sektöründe** çalışan insan sayısı daha fazladır. Sanayi ve hizmet sektöründe çalışan insan sayısı azdır.

- 0 - 14 yaş **Genç Nüfus (Bağımlı Nüfus)**
- 15 - 64 yaş **Yetişkin Nüfus (Üreten Nüfus)**
- 65 + yaş **Yaşlı Nüfus**

Ülkemizin nüfusunun büyük çoğunluğu 15-64 yaş grubundadır. Bu ülkemiz açısından olumlu sonuçlar doğurmaktadır. Ülkemizin yaşlı nüfus oranı artma eğilimi göstermektedir son yıllarda.

□ Gelişmiş ülkelerin okuryazar oranları yüksektir. Nüfus artarken eğitilmiş şekilde artması istenir. Ülkemizde okuryazarlık oranı son yıllarda artmaktadır.

□ Gelişmiş ülkelerde kırsal nüfusu azdır. Ülkemizde kırsal nüfusu her geçen gün azalmakta kent nüfusu artmaktadır.

Nüfus artış oranı, doğum ve ölüm oranları arasındaki farkı ifade eder. Doğum oranlarının ölüm oranlarından fazla olması nüfusun artmasına, az olması da nüfusun azalmasına neden olmaktadır. Doğumların ölümlerden fazla olması sonucu meydana gelen nüfus artışına **doğal nüfus artışı** denir. Bir yerde doğum oranlarının ölüm oranlarından az olmasına rağmen nüfus artışı meydana geliyorsa o yer **göç alıyor** demektir.

Nüfus Artışının Olumlu ve Olumsuz Sonuçları

Olumlu Sonuçları

- İş gücüne katılım artar.
- Üretim ve tüketim artar.
- Devletin vergi gelirleri artar.
- İşçi ücretleri ucuzlar.

Olumsuz Sonuçları

- İşsizlik artar.
- Tasarruflar azalır, tüketim artar.
- İnsanların temel ihtiyaçlarının karşılanması zorlaşır.
- Demografik(nüfusa bağlı) yatırımlar artar
- Kalkınma hızı düşer.
- İç ve dış göçler artar.
- İhracat azalır.
- Çevre kirliliği artar ve belediye hizmetleri zorlaşır.

Türkiye'de Göçler

İnsanların herhangi bir sebepten dolayı yaşadıkları yeri terk ederek başka bir yere kalıcı ya da geçici şekilde yerleşmesine **göç** denir.

Göçlerin Nedenleri

- İş imkanları
- Sağlık
- Mirasla toprakların parçalanması
- Savaşlar
- Geçim sıkıntısı
- Siyasi baskılar
- Eğitim
- Doğal afetler
- Dini nedenler

Oluşum Nedenlere Göre Göçler

Gönüllü göç: İnsanların buldukları yeri **kendi iradeleri ile** terk etmeleridir. Eğitim, iş, sağlık olanakları

Zorunlu göç: İnsanların buldukları yeri **kendi iradeleri dışında** terk etmeleridir. Mülteci göçleri buna örnektir. Savaş, terör, doğal afet, mülteci...

Süresine Göre Göçler

Sürekli göç: İnsanların çeşitli nedenlerle buldukları yeri sürekli terk etmeleridir. Eğitim, iş, sağlık olanakları

Geçici Göç: İnsanların tarım, hayvancılık ve turizm gibi faaliyetler nedeniyle yer değiştirmeleridir. Bu göç türü **mevsimlik göç** olarak ta adlandırılır. Dinlenme ihtiyacı, otlak bulma, tarım işçiliği...

Mesafesine Göre Göçler

İç Göç: Ülke sınırları içerisinde gerçekleşen göçlerdir. Eğitim, iş, sağlık olanakları...

Dış Göç: Ülke sınırları dışına doğru gerçekleşen göçlerdir. Eğitim, iş, sağlık olanakları...

Not: İç göçler ülkelerin nüfus miktarını etkilemezken, dış göçler ülkelerin nüfus miktarını etkiler. Sanayi, ulaşım ve ticaretin geliştiği göç alan şehirlerde genel olarak erkek nüfus fazladır. Göç veren kırsal yörelerde ise genel olarak kadın nüfus fazladır.

Yapıldığı Yerin Özelliğine Göre Göçler

Ülke sınırları içerisinde, **kırdan kente, kentten kıra, kırdan kıra ve kentten kente** doğru yapılan göçlerdir. Şehirlerin çekiciliği, eğitim, iş, sağlık olanakları, şehirlerin iticiliği...

Beysin Göçü: Eğitim görmüş ve yetenekli kişilerin çalışma ya da fırsat azlığı gibi nedenler yüzünden kendi ülkesinden başka bir ülkeye yerleşmesine **beysin göçü** denir. Aziz Sancar' ın ABD' ye gitmesi.

Mübadele (nüfus değişimi) Göçü

İki ülke arasında yapılan antlaşmalara dayalı olarak belli bir yerdeki nüfusun karşılıklı olarak yer değiştirmesidir. Lozan Antlaşmasına göre, **Türkiye ile Yunanistan** arasında mübadele yapılmış, Türk ve Rum nüfus karşılıklı olarak yer değiştirmiştir. (1930)

İç göçlerin nedenleri

- Kırsal alanlardaki hızlı nüfus artışı
- Miras yoluyla tarım alanlarının daralması ve ailelerin geçimini karşılamaması
- Tarım alanlarının yetersiz gelmesi ve erozyonun artmasıyla toprağın verimsiz hale gelmesi
- Tarımda makineleşmenin artması ve buna bağlı olarak tarımsal işgücünün azalması
- Kırsal kesimde iş imkânlarının sınırlı olması
- Eğitim ve sağlık hizmetlerinin yetersizliği
- İklim ve yer şekillerinin olumsuz etkileri
- Kentlerde sanayinin gelişmiş olmasından dolayı iş imkânlarının fazlalığı
- Kentlerde eğitim ve sağlık hizmetlerinin yaygınlığı
- Kan davaları, töre vb.

İç göçlerin sonuçları

- Ülke genelinde nüfusun dağılışında dengesizlik görülür.
- Yatırımlar dengesiz dağılır.
- Düzensiz kentleşme görülür.(Gecekondulaşma)
- Sanayi tesisleri kent içinde kalır.
- Kentlerde konut sıkıntısı çekilir.
- Kent nüfusunda aşırı artış meydana gelir.
- Alt yapı hizmetlerinde (yol, su, elektrik) yetersizlik görülür.
- Kentlerde işsizlik artar.
- Belediye hizmetleri aksar, şehirlerde çevre kirliliği artar.

YERLEŞME VE SEYAHAT ÖZGÜRLÜĞÜM VAR

İnsanların, istediği yerde ikamet etme ve istediği bir yere seyahat etme serbestliğine **yerleşme ve seyahat özgürlüğü** denir. **Anayasa Madde 23 / Yerleşme ve Seyahat Hürriyeti:** Herkes yerleşme ve seyahat hürriyetine sahiptir.

Yerleşme hürriyeti; Suç işlenmesini önlemek, Sosyal ve ekonomik gelişmeyi sağlamak, Sağlıklı ve düzenli kentleşmeyi gerçekleştirmek, Kamu mallarını korumak

Seyahat hürriyeti; Suç soruşturması sebebiyle ve suç işlenmesini önlemek; amaçlarıyla **kanunla** sınırlanabilir.

Turizmi canlandırmak ve doğal çevreyi korumak için özel bir değer verilen ve korunan dinlenme ve turizm alanlarına **milli park** denir. Devlet tarafından kamu yararına koruma altına alınan ve bu alanlarda yapılaşmaya ve değişime izin verilmeyen alanlara **sit alanı** denir.